

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу
Прийдуна Степана Васильовича
**«Трансформація зовнішньої політики України:
європейсько-атлантичний аспект (1991 – 2015)»**,
подану до захисту в спеціалізовану вчену раду Д 58.053.04
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.02 – всесвітня історія

Визначення пріоритетів зовнішньополітичного курсу є одним із ключових завдань державної політики незалежної України, становлення якої стало результатом краху біполярної системи міжнародних відносин. Зміни в моделі світового порядку визначало співвідношення сил основних геостратегічних гравців. В цьому контексті Україна постійно перебувала під впливом зміни балансу всередині геополітичного трикутника США-ЄС-РФ. Тому декларуючи курс на інтеграцію в ЄС і НАТО українська політична еліта намагалась зберегти стратегічне партнерство з Росією, що в більшості випадків призводило до імітації реалізації курсу на євроатлантичну інтеграцію.

Подальша трансформація міжнародної системи до поліцентричної моделі вимагала адекватної адаптації до нових геополітичних умов. Кризові тенденції в перебігу міжнародних відносин ознаменувалися зростанням кількості нових конфліктів, врегулювання яких неможливе без кардинального реформування основних міжнародних безпекових інституцій. Російська агресія проти України, загострення ситуації на Близькому Сході, міграційна криза в ЄС стали серйозними викликами для міжнародної спільноти, які створюють перешкоди для гармонійного економічного розвитку багатьох країн, ставлять під сумнів збереження миру та засвідчують руйнування ялтинсько-потсдамського міжнародного порядку. В контексті цих проблем євроатлантичний курс України став важливим способом визначення суб'єктності держави в міжнародних відносинах та збереження її територіальної цілісності. У цьому зв'язку кандидатська дисертація С.В. Прийдуна «Трансформація зовнішньої політики України: європейсько-атлантичний аспект (1991 – 2015)» є корисною

спробою наукового осмислення зовнішньополітичного курсу нашої держави в контексті її взаємин з ЄС і НАТО.

Зазначена проблематика є багатоаспектною і залишає широке поле для дискусій. Утім, окреслені в дисертації проблеми й сформульовані дослідницькі завдання мають безумовну актуальність, суттєве практичне значення й видаються своєчасними на тлі переосмислення результатів зовнішньополітичного курсу України впродовж останніх десятиліть.

В представленій дисертації чітко сформульовано мету й завдання, об'єкт і предмет дослідження та його географічні межі. Щодо хронологічних рамок, то, на наш погляд, верхня межа (2015 р.) вимагає більш ґрунтовної аргументації, адже вже у 2014 р. можна констатувати, що відносини з ЄС і НАТО стали основою зовнішньополітичного курсу держави (с. 20).

Загалом варто відзначити добру структурованість роботи, яка зумовлена логікою поставлених науково-дослідницьких завдань. Запропонований автором аналіз теоретико-методологічних основ дослідження дозволяє зробити висновок про розуміння специфіки та складностей теми дослідження. Проведений автором аналіз історіографії та джерельної бази дослідження (розділ 1 дисертації) засвідчує його високий фаховий рівень та вільну орієнтацію в масиві наукової літератури, залучення й використання різних за походженням джерел, у тому числі і введення до наукового обігу раніше неопублікованих архівних матеріалів.

У другому розділі автор простежує історичні й геополітичні передумови зовнішньополітичної діяльності України, окреслюючи особливості геополітичного становища держави та її місце у міжнародній політиці від найдавніших часів до кінця ХХ ст. Заслуговує на увагу характеристика інституційно-правового забезпечення зовнішньополітичного курсу України.

Запропонована в другому розділі дисертації деталізована авторська схема періодизації зовнішньої політики України (с. 98) видається обґрунтованою й не викликає заперечень.

Третій розділ дисертації присвячено пріоритетам зовнішньої політики України. Автор демонструє ґрунтовні знання з політології та міжнародних відносин, акцентуючи увагу на особливостях транзиту УРСР в незалежну Українську державу. Висвітлюючи особливості міжнародної суб'єктивізації дисертант зосередив увагу на аналізі проблем ядерного роззброєння та розподілу Чорноморського флоту колишнього СРСР, що цілком підтверджує тезу про незалежність України як суттєвий фактор і невід'ємну складову постбіполярної системи міжнародних відносин. Однак, на наш погляд, автор приділяв дещо перебільшену увагу деталізації договірно-правового врегулювання питання розподілу Чорноморського флоту між Україною та Росією. Водночас виокремлення витоків і перспектив європейсько-атлантичного вектора зовнішньої політики України в окремий параграф дозволяє краще зрозуміти авторську логіку побудови представленого дослідження.

Четвертий розділ дослідження побудований на основі аналізу стосунків України з ЄС і НАТО в контексті геополітичних змін та посилення тенденцій поліцентричності в міжнародних відносинах і міжнародно-політичних процесах. У цьому контексті найбільш актуальним видається простеження впливу російського чинника не лише у євроатлантичних прагненнях України, але й у міжнародній політиці в цілому. Підсумковий підрозділ четвертого розділу дисертації окреслює зміни зовнішньополітичного курсу України в контексті Революції гідності та російської агресії. Автор предметно доводить, що в умовах протистояння російському вторгненню європейсько-атлантичний вектор залишається ключовим імперативом збереження та розвитку суб'єктності України в міжнародних відносинах. Заслужують на увагу, авторські судження щодо мінського процесу й «нормандського формату» та їх значення в контексті трансформації зовнішньої політики України до європейсько-атлантичного інтеграційного процесу.

Висновки дисертації та авторські теоретичні узагальнення свідчать про високий ступінь наукового розкриття теми дослідження. Сформульовані в

дисертації висновки мають конструктивний й узагальнюючий характер та відображають наукову значимість проведеної роботи. Представлені висновки мають самостійний і достовірний характер, відповідають поставленим у вступі завданням дослідження та підтверджується доказовою базою дисертації.

В концептуальному відношенні, на думку опонента, доцільно позитивно відзначити наступні теоретичні положення та висновки автора, зокрема:

- тлумачення проблем ядерного роззброєння України та розподілу Чорноморського флоту колишнього СРСР як чинників, пов'язаних з розпадом біполярної системи міжнародних відносин (с. 166-167);

- оцінку позиції США в контексті врегулювання безпекових проблем на терені колишнього СРСР (у 1990-х рр.) як підштовхування Києва і Москви до взаємних поступок (с. 166-167);

- окреслення ролі багатовекторної зовнішньої політики протягом 1990-х рр. як ефективного тактичного інструменту адаптації України до нових геополітичних реалій поряд із усвідомленням її обмежених можливостей (с. 196-197);

- визначення російського чинника як ключового важеля, який обумовлював неготовність Заходу надати Україні перспективу членства в західних інституціях (с. 223, 240).

Основні положення та висновки дисертаційного дослідження відображені у 12 наукових публікаціях, 6 із яких – у фахових наукових виданнях, що індексуються міжнародними наукометричними базами даних.

Автореферат дисертації оформлений відповідно до затверджених вимог і повною мірою відображає структуру, зміст, основні положення та наукові результати дисертаційного дослідження.

Відзначаючи позитивні сторони дослідження, доцільно окреслити деякі дискусійні моменти, а також висловити окремі зауваження та побажання.

1. Аналізуючи західну історіографію проблеми, автор здебільшого зосереджується на працях американських дослідників, хоча специфіка

проблеми дослідження вимагає аналізу праць європейських (французьких, німецьких, італійських тощо) авторів.

2. В роботі в якості базової дефініції здебільшого використовується поняття «європейсько-євроатлантичний» аспект (вектор, напрям) зовнішньої політики України. Хоча це поняття зустрічається у вітчизняній історіографії зовнішньої політики України, на думку опонента виглядало б доцільним детальніше пояснити зміст і специфіку цього поняття, яке видається тотожним формулюванням «європейський і євроатлантичний вектор» (курс, напрям тощо), яке поширене в сучасних офіційних документах.

3. Автор детально окреслює геополітичні інтеграційні проекти Москви на пострадянському просторі, однак не згадує глобальніші інтеграційні об'єднання за участі Росії, зокрема БРІКС та ШОС, значення яких у сучасних міжнародних відносинах зростає.

4. На наш погляд, не слід обмежувати основні тенденції і напрямки зовнішньої політики України у параграфі 3.2 лише врегулюванням питань ядерного роззброєння та розподілу Чорноморського флоту.

5. Дискусійним є твердження автора про те, що українсько-російський договір 1997 р. «заклав основу українсько-російських відносин, перевівши їх у новий формат відповідно з основними принципами міжнародного права...» (с. 165).

6. На наш погляд, автор занадто детально аналізує Постанову Верховної Ради України «Про основні напрямки зовнішньої політики України» (с. 103 – 104). Дискусійним є твердження автора, що саме: «"Основні напрями" визначили та закріпили багатовекторність зовнішньої політики України, оскільки не окреслювали стратегічні й навіть пріоритетні вектори» (с. 104).

У роботі мають місце окремі стилістичні та лексичні огріхи, зокрема автором дуже часто використовується пасивний стан, а окремі абзаци складаються з поширених складнопідрядних речень, що ускладнює сприйняття авторської аргументації деяких тез та ідей.

Більшість із висловлених зауважень та побажань мають рекомендаційний характер і суттєво не впливають на загальну високу оцінку дисертації, яка характеризується самостійністю, системним і комплексним осмисленням проблеми дослідження та науковою достовірністю одержаних результатів.

Матеріали дисертації С.В. Прийдуна видаються корисними в процесі подальшого дослідження міжнародних відносин та зовнішньої політики України. Її матеріали можуть використовуватися при підготовці підручників, університетських лекційних курсів та спецкурсів, довідкових матеріалів для органів державної влади, зокрема в контексті осмислення попереднього досвіду, аналізу основних здобутків та проблемних аспектів у сфері зовнішньополітичної практики.

Загалом дисертаційна робота С.В. Прийдуна «Трансформація зовнішньої політики України: європейсько-атлантичний аспект (1991 – 2015)» повністю відповідає вимогам стосовно кандидатських дисертацій, викладених у «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 і зі змінами, внесеними згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2015 р. № 656 «Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів», а її автор – Прийдун Степан Васильович – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.02 – всесвітня історія.

Офіційний опонент:

завідувач відділу трансатлантичних досліджень
Державної установи
«Інститут всесвітньої історії НАН України»,
кандидат історичних наук, доцент

Підпис *Толстов С.В.*
засвідчую *Тимченко О.А.*
Учений секретар

С. В. Толстов